

Јадранка Милошевић¹
Висока школа за комуникације, Београд

КРИТИЧКА ПЕДАГОГИЈА: МЕДИЈСКА ПИСМЕНОСТ И КРИТИЧКО МИШЉЕЊЕ

(Виолета Кеџман, *Медијска писменост и критичко мишљење*, Београд: „Клио”, 2023)

37,033;316.774(049.32)
316.723(049.32)
159,955.5/6(049.32)
COBISS.SR-ID 133258505

Студија *Медијска писменост и критичко мишљење* Виолете Кеџман, у издању ИП „Клио“, обухвата теоријско разматрање онтолошке повезаности критичког мишљења и медијске писмености кроз систем средњег образовања у Србији и свету, као и анализу резултата више емпиријских истраживања који тај однос осветљавају. Ова књига убедљиво и аргументовано доказује да медијској писмености у средњошколском образовању, као основном генератору развоја критичког мишљења, треба посветити посебну пажњу. У исти мах, она пружа одсудан допринос дефинисању овог, до сада неодређено и прешироко схватаног појма.

Монографија *Медијска писменост и критичко мишљење* почива на идеји тзв. *критичке педагогије*, чији је утемељивач Пауло Фреире (Paulo Freire) изнео тезу да је примарни циљ образовања подстицање критичке свести ученика, односно развијање компетенција ученика за анализу социјалних, економских и политичких противречности у друштву. Да би се такве компетенције могле развити, неопходно је имати увид у актуелно стање у образовању, због чега се ова студија може сматрати референтним доприносом науци, посебно полазећи од чињенице да је реч о комплексном теоријском приступу идеји подстицања критичког мишљења у контексту медијске писмености у средњем образовању, као и операционализацији способности критичког мишљења. Критичка (трансформативна) педагогија, чија се становишта у овој монографији заступају, за циљ има критички оријентисано образовање, ученика као критичког појединца који активно промишља и делује у грађанском друштву, преиспитујући друштвене околности и развијајући свест о томе да се актуелно друштвено стање може унапредити.

¹ jadrankalara@gmail.com

Критичко мишљење је агенс у систему образовања пред свим реалним и миметичким сликама, па и према негативним утицајима медија. Пут до еманципације појединца води преко знања, односно критичког промишљања о различитим садржајима и пред различитим модалитетима информација, истиче ауторка. Критичко-еманципаторска улога знања, представљена у овој студији, огледа се у израженој рационалности појединца, потреби да се преиспитују утврђене вредности и општеприхваћени ставови, као и да се руше стереотипи. Подстицање критичке свести адолесцената, њихово оспособљавање за дијалог, аргументацију, дискусију и критичку евалуацију, у монографији су издвојени као најважнији циљеви образовања.

Домети критичког мишљења се, како ауторка показује, не исцрпљују само са критичким разумевањем медијских садржаја. Оно је смислено, само ако је операционализовано – ако, дакле, води племенитим акцијама на личном и колективном плану. Партиципација појединца у грађанском друштву и, на крају, демократизација грађанског друштва, крајњи су исход до којег медијска писменост и критичко мишљење треба да доведу.

Критичко мишљење је сагледано у својој когнитивној и некогнитивној димензији. У књизи се посебно посвећује пажња когнитивним способностима критичког мишљења кључним за медијску писменост – евалуацији аргумената, препознавању имплицитних претпоставки, дедуктивном резонувању, закључивању и тумачењу информација (интерпретацији), као и могућностима њиховог подстицања код адолесцената кроз систем образовања. Резултати истраживања спроведеног на узорку од 250 испитаника, ученика 1. разреда пет гимназија у Београду, показују да је у задацима којима се проверава присуство способности свих пет подскала критичког мишљења, већа вредност остварена код испитаника који су током једне школске године кроз наставни контекст били стимулирани медијским садржајима, у циљу развијања критичког мишљења и медијске писмености. Како ауторка у књизи закључује, критичким односом адолесцената према медијским садржајима развија се и критичко мишљење адолесцената, а са развојем критичког мишљења адолесцената према медијским садржајима, развија се и њихова медијска писменост. Виши ниво присуства медијске писмености у средњем образовању за исход има виши ниво критичког мишљења. Теоријским разматрањем и емпиријским истраживањем потврђује се да медијска писменост у средњем образовању обезбеђује веће присуство

критичког мишљења ученика. Ауторка долази до важног закључка да се изостављањем медијске писмености из образовних политика за средње школе, умањује могућност развоја критичког мишљења адолесцената, што значајно утиче на укупан процес демократизације друштва.

Некогнитивна димензија критичког мишљења и критичка продукција представљене су анализом креативног процеса и уметничког продукта – позоришне представе *Невидљиви споменици* ученика Треће београдске гимназије и Битеф театра. Наратив комада сагледан је театролошки, као предлог за представу. Као узорак коришћен је видео-снимак изведбе у Битеф театру од 28. септембра 2015. године. Ауторка идентификује способности критичке продукције које се потврђују у процесу настајања и изведбе комада: структурирање садржаја, продукција према задатом циљу, уважавање улоге контекста, продукција у различитим симболичким модалитетима, аргументовање сопствене позиције и позиције другог, исказивање личног става према теми „невидљивих споменика”, решавање проблема и доношење одлука.

Друштвена група обухваћена емпиријским истраживањима представљеним у књизи су адолесценти, ученици средње школе. Ауторка са више аспеката сагледава критичко промишљање о медијским садржајима као потврду медијске писмености, представљајући на који начин се, посредством медијских садржаја, може подстаћи развој критичког мишљења и креативности у адолесценцији. Научна оправданост оваквог приступа огледа се у идентификацији постулата за планирање, остваривање, праћење, усмеравање и вредновање когнитивних постигнућа и психолошког развоја појединца, као и контекстуализацији чињенице да се у периоду адолесценције први пут остварује право гласања и учешћа на политичким изборима (чиме адолесценти од медијске публике постају актери политичких процеса). У студији су представљена развојна обележја адолесценције, са посебним задржавањем на когнитивним, психолошким и социјалним карактеристикама. Адолесценти су сагледани у амбијенту њихове актуелне егзистенције у савременом друштву – дигиталној медијацентричној култури. Указано је на место адолесцената у друштву, стереотипе у вези са адолесцентима, као и однос адолесцената према медијима. Пажња је посебно посвећена медијским навикама адолесцената у Србији, као и начинима вербалне и невербалне комуникације адолесцената на друштвеним медијима. Теоријско разматрање и резултати емпиријских истраживања пружају увид у место језичког знака у дигиталној комуникацији адолесцената

почетком 21. века, невербални фид-бек адолесцената у наставном процесу на друштвеним мрежама, медијске навике адолесцената, као и перцепцију разноликих медијских садржаја.

У књизи су издвојени индикатори присуства медијске писмености. Указано је на могућности њиховог препознавања и коришћења у контексту наставног процеса. Као један од индикатора медијске писмености издвојено је препознавање популизма у медијском дискурсу. Критички однос у перцепцији адолесцената посматран је и кроз препознавање и разумевање реторичких стратегија као алата политичког популизма. Познавање реторичких стратегија у разумевању и креирању медијске поруке препознато је као значајно средство за подстицање критичког мишљења о медијима.

Ова студија прати и могућности критичког мишљења за креативни исход. Представљени су есенцијални елементи структуре медијског садржаја који могу да подстакну критичко мишљење и креативност. Анализа дискурса медијских садржаја омиљених међу адолесцентима, као и анализа писаних прича учесника у истраживању, обезбедила је увид у језичкостилска средства чије присуство утиче на критичко мишљење. У књизи је указано на важан критички и креативни потенцијал медијских садржаја који подразумевају критику друштвеног контекста.

Посебан квалитет обезбеђује приказ агенде медијске писмености у системима образовања у свету и код нас. Представљени су начини имплементације медијске писмености као циља наставе у наставним програмима држава које су се показале најуспешнијим у областима медијске педагогије – Финске, Канаде, Француске, Аустралије, Велике Британије, САД-а и Словеније, Указано је и на могућности развоја медијске писмености у систему образовања у Србији, кроз реализацију наставних програма предмета Језик, медији и култура и Грађанско васпитање. Као посебан додатак на крају књиге приложени су наставни материјали за подстицање медијске писмености и критичког мишљења, упитници за истраживања односа адолесцената и медија, као и оригинални тест критичке рецепције медијских садржаја, настао из дугогодишњег ауторкиног истраживања односа *адолесценти-медији*.

Студија *Медијска писменост и критичко мишљење* пружа увид у оригинална и комплексна емпиријска истраживања чији ће резултати бити драгоцени креаторима јавних политика у области средњошколског об-

разовања, али и свима онима који увиђају да процес васпитања и ширења потребних знања у дигиталном добу, више не може да се заснива на конвенционалним праксама аналогног друштва. Ова књига првенствено је намењена универзитетским професорима и студентима медија и педагошких факултета, научницима у областима психологије у образовању, медијске и информационе писмености, креаторима образовних политика, ауторима уџбеника и приручника у тој области, наставницима, родитељима, као и широј стручној јавности. Иако написана научним стилем, јасан језички израз, прегледна структура и заокружена целовитост омогућавају да текст буде приступачан и искусним наставницима и свим заинтересованим читаоцима који тек упознају могућности медијског образовања.

Значај ове монографије је у заступању и надоградњи идеје о еманципаторној улози знања и образовања, на којој се заснива критичка педагогија, према чијем се становишту критичка свест успоставља стицањем знања о узроцима и развоју опресивних појава у друштвеном контексту, као и механизмима који такав поредак одржавају и учвршћују. Овакве књиге нас враћају на идејна полазишта просветитељства и подсећају да је критичко мишљење способност која не зависи од промена модалитета информација и њихове разнолике појавности.

Зборник радова Факултета драмских уметности

Упутства ауторима

1. Наслов часописа: Зборник радова Факултета драмских уметности
2. Зборник радова Факултета драмских уметности је периодична публикација која излази два пута годишње. Радови за први годишњи број се примају до 1. априла, а за други до 1. септембра текуће године. Предајом рада за публикавање у Зборнику ФДУ, аутори дају сагласност за његово објављивање и у штампаном и у дигиталном односно електронском облику.
3. У Зборнику радова Факултета драмских уметности објављују се радови из области драмских уметности, медија и културе. Објављују се научни чланци из категорија: оригинални научни рад, прегледни рад, претходно саопштење и научна критика или полемика, али и радови који се баве уметничком праксом, експериментом и уметничком педагогијом.
4. По правилу часопис објављује радове на српском, али је отворен и за текстове на страним језицима. Радове на српском језику, штампају се ћириличним или латиничним писмом у зависности од избора аутора.
5. Сви радови се рецензирају од стране два анонимна рецензента, по једнаким критеријумима и условима.
6. Обим и фонт: Рад би требало да буде припремљен у Microsoft Word верзији; фонт: Times New Roman (12 т); размак 1,5 редова, обим до 30.000 карактера без размака (Characters no Space). Величина слова у фуснотама 10 т.

7. Наслов рада, поднаслови и подаци о аутору: Наслов рада, не дужи од 10 речи; болдован, великим словима (caps lock), величине 16 т. Испод наслова стоји име аутора са афилијацијом, без титуле и са првом фуснотом у којој се наводи електронска адреса аутора. Поднасловe мануелно нумерисати, лево поравнати и болдовати. Поднасловe другог реда лево поравнати и подвући. Фусноте се дају у дну странице на којој је референца на коју се односе.

8. Рад мора да садржи апстракт на језику рада (до 200 речи / 250 за радове на енглеском), кључне речи на језику рада (до 5 речи), апстракт на енглеском језику (до 250 речи) и кључне речи на енглеском. За радове на страном језику, апстракт на крају рада треба да буде на српском. Апстракти не садрже референце. Апстракт на крају рада треба да представља превод на енглески (или српски, ако је на другом језику) текста апстракта који се даје на почетку рада, без скраћивања или проширивања садржаја.

9. Референце и цитати. Приликом цитирања, у загради се наводи презиме аутора, година издања, две тачке и број странице као на пример (Марјановић 1995: 156). Цитати обавезно почињу и завршавају знацима навода. Страна имена се у тексту пишу транскрибована, а приликом првог навођења у загради се наводе у оригиналу. Краћи цитати би требало да буду интегрисани у тексту и одвојени знацима навода. Изостављене делове цитираног текста обележити угластим заградама [...]. Дуже цитате издвојити као посебне пасусе који су од осталих пасуса увучени са леве и десне стране. Не препоручују се цитати дужи од 400 карактера.

10. Попис коначне литературе и извора се саставља према презименима аутора и то по азбучном или абецедном реду, у зависности од писма којим аутор пише. Текстови истог аутора се рангирају према години издања, односно (ако постоји коаутор) према презимену коаутора. Уколико се наводи више текстова једног аутора објављених у истој години, уз сваки рад се додаје абецедно слово по реду, на пример 1998а, 1998б...

Попис литературе садржи следеће податке: презиме аутора, име аутора, годину издања, наслов рада, место издања и издавача. Наслови дела се наводе у курзиву. Ако је у питању превод или поновљено издање, пожељно је у загради навести податке о оригиналном издању, у наведеном обиму и поретку.

Уколико се наводи текст из часописа, уз презиме и име аутора и годину издања, потребно је навести тачан назив часописа, број часописа и прву и последњу страницу наведеног чланка. Наслов часописа се наводи у курзиву. Исто важи и за текстове преузете из дневних новина и магазина, с тим што се у случају дневних новина наводи датум изласка из штампе.

За текстове преузете из зборника или за поглавље књиге, потребно је навести пуне податке о зборнику (уз презиме и име приређивача у заградни), прву и последњу страницу наведеног текста или поглавља. Наслов зборника се наводи у курзиву.

Садржаји преузети са Интернета требало би да садрже пуне податке о аутору, наслов чланка, уколико се ради о електронском часопису, наслов часописа, целовит линк и датум приступа.

Уколико је реч о сајтовима организација /институција онда је неопходно навести име институције, а затим у наставку адресу сајта са податком када је обављен приступ. Обавезно је навођење датума приступа.

11. Радове слати електронском поштом на адресу Института за позориште, филм, радио и телевизију Факултета драмских уметности Универзитета уметности у Београду: institutfdu@yahoo.com са знаком „За Зборник ФДУ”.

12. Подаци о аутору текста: Име и презиме аутора, година рођења (потребно ради увида у научни рад аутора у централној бази података Народне библиотеке Србије и одређивања УДК броја чланка у часопису), телефон, email, назив установе аутора – афилијација (наводи се званични назив и седиште установе у којој је аутор запослен или назив установе у којој је аутор обавио истраживање).

Anthology of Essays by Faculty of Dramatic Arts

Instructions for Authors

1. Journal title: *Anthology of Essays* (by The Faculty of Dramatic Arts)
2. The journal is a periodical, issued twice a year. For the first annual issue, submission deadline is April 1st, and for the second annual issue – September 1st of the issuing year. By submitting their paper for publication in the *Anthology of Essays* (by The Faculty of Dramatic Arts), authors give consent to its publication in print and in electronic form.
3. Submitted papers should be research articles on dramatic arts, media and culture; the following types of papers are considered for publication: original scientific article, survey article, preliminary communication article, scientific critical review or discussion and articles concerning aspects of artistic practices, pedagogy and experiments.
4. As a rule, the articles are published in Serbian language, but the journal welcomes articles in foreign languages. The papers in Serbian can be written in either alphabet – Cyrillic or Latin.
5. Papers are reviewed by two anonymous reviewers (peer review system), according to the criteria equal for all.
6. Papers should not be longer than 1 author sheet, i.e. 30 000 characters (including abstract and summary in a foreign language), written in text processor Microsoft Word, font Times New Roman, font size 12pt, footnotes in 10pt, with 1.5 line spacing.
7. The title of the paper not longer than 10 words, size 16 t., caps lock, bolded. Below the title, full name and affiliation of the author should be written, that is, the name of the institution he/she is associated with (employment, project,

studies), and place. Present e-mail address of the author should appear as a footnote, followed by a full name. Subtitles are manually numbered, left aligned, and bolded. Second-order subtitles are left aligned and underlined. Footnotes are listed at the bottom of the page on which the reference is made.

8. The paper should include an abstract in the language of the paper (up to 200 words / 250 words for papers in English), key words in the language of the paper (up to 5 words), then, at the end of the paper, after the reference list, an abstract in English (up to 250 words) and key words in English. For papers in English or other foreign language, the abstract should be written in Serbian. The abstracts do not have references.

9. Citing: Referencing the sources within the text is done as follows: (Marjanovic 1995: 156). If referencing the text of an unknown author, instead of giving a surname of the author, the italicized title of the document is given. Reference materials are not given in footnotes. When a quotation is longer than four lines, it is given as a block quote, font size 12 pt. Do not use quotation marks, but indent at 1cm from the main body of text, making a 6pt. space above and below the quotation.

Short and in-text quotations of no more than 4 lines are put in double inverted commas (“”). Omitted parts of the text and missing material are marked with square brackets [...]. In-text author's comments are given in square brackets. Quotations of more than 400 characters are not recommended.

10. The reference list is formatted in alphabetical or ABC order (depending on the alphabet used) by the first authors' surnames (12 pt.). The texts of the same author are ranked according to the year of publication, i.e. (if there is a co-author) according to the surname of the co-author. If several texts of a single author, published in the same year, are cited, abc letters are added to the year (e.g. 1998a, 1998b...). If the text has two authors, both authors should be noted in the order in which they appear in the published article. If there are more than three authors, only the principal one is cited, plus (i sar.), or, if the text is in English (et al.). If the author is the editor of the issue, we put (prij.) with his name, or (eds.) if the text is in English.

The reference list includes only the works that the author cited or referred to in his article.

The reference list includes the following information: author's surname, author's first name, year of publication, title of the work, place of publication and publisher. Book title is italicized. For translations and/or reprints, it is preferable to give information on the original publication in brackets, in the above mentioned manner.

If the cited text comes from a journal article – apart from citing author's surname and first name, and year of publication – the exact title of the journal, issue number and the first and last page of the article are given. The title of the article is italicized. The same is applied to texts taken from daily newspapers and news magazines, adding (along with the issue, the number of the journal) the publishing date; in case of daily papers, it is permitted to omit the issue number. For texts taken from an anthology, or a book chapter, full information on the anthology (with the surname and the name of editor, in brackets) and the first and last page of the text or chapter cited should be given. The title of the anthology is italicized.

Web documents should include full information about the author, the title of the paper, and for electronic journals – the title of the journal, the corresponding integral link and date of accession.

Documents of unknown authors are given without the name of the author and are arranged by alphabetical or ABC order of document title.

11. Papers which do not meet the requested criteria will not be considered. Manuscripts are submitted only electronically to the address of the Institute for Theater, Film, Radio and Television of The Faculty of Dramatic Arts in Belgrade: institutfdu@yahoo.com with the note "For The Anthology of Essays by The Faculty of Dramatic Arts".

12. Information about the author of the text: name and surname, date of birth (required for insight into the scientific work of authors in the central database of the National Library of Serbia and determining UDC number in the magazine), telephone, email, name of the author's institution – affiliation (according to the official name and the headquarters of the institution in which the author is employed or the name of the institution where the author conducted a survey).